

Галина Жуковська
аспірант НАДУ при Президентові України

ФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬНО-УПРАВЛІНСЬКИХ ПОГЛЯДІВ НА ТОРГІВЛЮ ЛЮДЬМИ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті розглянуто виникнення торгівлі людьми та формування суспільних та державних поглядів на це явище. Досліджено подолання торгівлі людьми у XVII–XX століттях. З'ясовано, що поняття торгівлі людьми було пов'язане, по-перше, з насильницьким захопленням чи викраденням вільних громадян тієї чи іншої держави, по-друге, з їх продажем у рабство. Представлено основні історичні форми рабства. Класична модель рабства була притаманна країнам Давнього Сходу, давньогрецькому суспільству, державам часів Римської імперії, окремим країнам в епоху Середньовіччя. У давньогрецьких писаннях, які мали внутрішню та зовнішню незалежність, а також економічну самостійність, народилась демократія, якій, за законами діалектики, сприяла регресивна форма експлуатації людини людиною. Показано, що суспільство не завжди визнавало рабство злочином, а ставлення до торгівлі вільними людьми було іншим. Розглянуто період XVII–XX ст., де держава відіграла значну роль у встановленні відповідальності за крадіжку і подальший продаж людей. Заборона рабства формувалась у процесі розвитку буржуазного суспільства, зокрема, формування та поширення політичної й моральної філософії в масовій свідомості сприяло визнанню ідеї свободи і рівності людей як їхнього природного права.

Автор розглядає національне законодавство передових держав XVII–XX ст. щодо подолання торгівлі людьми та підстави для формування перших міжнародних норм, котрі визначали торгівлю як злочин. Незважаючи на декларативний характер цих документів, вони були великим проривом у розвитку суспільства в цілому, захисту прав і свобод зокрема.
Ключові слова: рабство, работоргівля, заборона рабства, покарання за торгівлю людьми, відповідальність, міжнародні норми та договори.

Galyna Zhukovska

FORMING SOCIAL AND ADMINISTRATIVE VIEWS ON HUMAN TRAFFICKING: HISTORICAL ASPECTS

The article deals with the appearance of human trafficking and the formation of social and public views on this phenomenon, presents the basic historical forms of slavery, investigates fighting against human trafficking in the 17-20th centuries, when the state played a significant role in establishing liability for theft and resell people. The author examines the national legislation of advanced countries of the above mentioned period on combating human trafficking and the basis for the first international norms that defined trafficking as a crime.

Keywords: slavery, slave trade, slavery prohibition, punishment for human trafficking, responsibility, international norms and agreements.

Галина Жуковская

ФОРМИРОВАНИЕ ОБЩЕСТВЕННО-УПРАВЛЕНЧЕСКИХ ВЗГЛЯДОВ НА ТОРГОВЛЮ ЛЮДЬМИ: ИСТОРИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

В статье рассмотрено явление торговли людьми и формирование государственных и общественных взглядов на эту проблему. Исследовано историческое отношение к торговле людьми. Проанализированы ранние международно-правовые акты по преодолению торговли людьми.

Ключевые слова: рабство, работорговля, запрет рабства, наказание за торговлю людьми, ответственность, международные нормы и договора.

Торгівля людьми існує з давніх часів і має глибоке історичне коріння, тісно пов'язане з рабством і работоргівлею. На ранніх стадіях ставлення до купівлі-продажу людей було досить ліберальним. Згодом суспільство усвідомило неможливість існування такої форми використання людей, яка порушує їхнє право на життя, свободу, особисту недоторканність, право вільно пересуватися, вибирати місце перебування і проживання.

Торгівля людьми є однією з найжорстокіших форм порушення основних прав і свобод людини. Незалежно від виду експлуатаційної мети, торгівля має тяжкі, а часом фатальні наслідки для постраждалих осіб. Злочин торгівлі людьми постійно еволюціонує услід за прагненнями злочинців отримати найвищі прибутки від експлуатації постраждалих. За цих обставин торгівля людьми розглядається як порушення прав людини, за яке має нести відповідальність держава.

Отже, дослідження ролі держави в організації протидії торгівлі людьми дає можливість використати досвід подолання торгівлі людьми, щоб уникнути помилок та не допустити їх у майбутньому. Це зумовило вибір теми статті.

Історичні аспекти, теоретико-методичні та науково-практичні засади боротьби з торгівлею людьми дослідили у своїх працях М. Гернет, С. Гогель, В. Дерюжинський, Ч. Ломбарзо, А. Орлеан. Крім того, питання прав людини вивчали О. Бандурко, М. Бліщенко, Н. Гуророва, В. Іващенко, К. Левченко, О. Б. Мізуліна, Г. Кохан та інші.

Мета статті – дослідити історичні передумови державного регулювання протидії торгівлі людьми.

Завдання:

- окреслити періоди виникнення та розвитку торгівлі людьми;

- проаналізувати формування державних та суспільних поглядів на торгівлю людьми;
 - дослідити подолання торгівлі людьми у XVII- XIX ст.
- ✎ Історія работоргівлі починається з насильницького захоплення аборигенів Африки, значної частини Австралії, островів Тихого океану та інших регіонів світу. Основним шляхом виникнення стану рабства було взяття в полон ворогів, а також викрадення й подальше обернення в залежність (рабство) вільних громадян [1, с. 6]. Ці категорії людей потім ставали предметом купівлі-продажу, що вважалося цілком нормальним, оскільки не було заборонено ні законом, ні нормами моралі [2, с. 1].

Існує велика кількість історичних форм рабства, які відрізняються залежно від країни та етапу історичного розвитку суспільства. Прикладом може слугувати Спарта, де склався особливий вид рабства, що відрізнявся від рабства в Афінах: увесь народ Месеєнії (область півострова Пелопоннес) захопили воїни Спарти. Місцеві жителі, які почали називатись ілотами, продовжували жити у своїх поселеннях і працювати на землі, яка тепер належала спартиатам. Кожна сім'я ілотів була зобов'язана утримувати завойовника, надаючи йому частину врожаю. Ілоти мали залишки самоврядування, однак були повністю безправні, і їхніми життями повністю розпоряджались громадяни – спартиати. Отже, спартанська держава складалася з двох окремих, суворо розмежованих і разом з тим тісно пов'язаних класів – вільних та рабів [3, с. 170].

Інституції Гая 143 р. н.е. закріплювали кабальне становище не тільки рабів, а й дітей по відношенню до свого батька аж до його смерті, а також дружини стосовно свого чоловіка. Шляхом манципації (батько продавав майбутньому зятю свою доньку) жінка опинялася під владою свого чоловіка, а шляхом емансипації діти могли вийти з-під влади батька: особа, яка купила у батька дітей, звільняла їх від кабали і відпускала на волю [4, с. 117].

Класичні моделі рабства були притаманні країнам Давнього Сходу, давньогрецькому суспільству, державам у період Римської імперії, окремим країнам в епоху Середньовіччя.

Класичне рабство найкраще досліджено на прикладі античного рабства, яке було головним економічним інститутом античного світу, визначаючи характер організації суспільства в цю епоху, а Древня Греція врегулювала це питання юридично. Діалектика історичного процесу полягає в тому, що народженню прогресивної демократичної форми управління державою сприяла регресивна форма експлуатації людини людиною. Саме завдяки впровадженню і розвитку рабства, яке надало вільному громадянину час для заняття політикою, демократія стала можлива.

На жаль, необхідно констатувати, що рабство і работоргівля – постійні супутники людської цивілізації. Існує велика кількість історичних форм рабства; крім того, купівля-продаж та експлуатація людей вважалися нормою життя, не були заборонені законом та нормами моралі. В епоху античності рабство набуло довшого вигляду, отримало моральне та юридичне обґрунтування. Головною його ознакою було перетворення людини на об'єкт відносин власності, тобто позбавлення людини загальноприйнятих людських прав.

Разом з тим, інше ставлення до явища торгівлі вільними людьми спостерігалось навіть у період рабовласницького ладу. Так, ще за часів царя Хаммурапі (XVIII ст. до н. е.) передбачалося покарання за викрадення вільної людини: в параграфі 14 законів Хаммурапі зазнача-

лось: «Якщо людина викраде малолітнього сина людини, то її слід вбити» [5, с. 11].

Законодавство часів Київської Русі визначало торгівлю людьми як кримінальний злочин. Зокрема, стаття 38 «Руської правди» Ярослава Мудрого встановлює відповідальність за крадіжку і подальший продаж челядина. Стаття 9 Литовського статуту (1588 р.) забороняла представникам нехристиянських народів купувати, поневолювати і закладати християн, які перебували на території Великого князівства Литовського. За такі дії винний втрачав гроші, які заплатив, купуючи християнина, а останнього треба було звільнити. «Соборним уложенням» (1649 р.) царя Олексія Михайловича, викрадення жінок і малолітніх дітей каралося смертною карою. «Зведення законів Російської імперії» (1826), складене за повелінням Миколи Павловича, передбачало за скоєння такого злочину (а також і за викрадення дітей) позбавлення майна, биття батогами і заслання на каторжні роботи [6, с. 161].

В Європі Данія була однією з перших держав, де в національне законодавство було внесено норму про відповідальність за торгівлю людьми. Королівський указ від травня 1792 року встановлював заборону работоргівлі з 1802 року.

Парламент Великої Британії у 1811 році визнав торгівлю людьми кримінальним злочином, який карався засланням, а згодом – смертною карою.

Німецьке уложення 1870 року закріпило відповідальність за вивезення неповнолітніх дівчат від батьків та опікунів з метою їх подальшої експлуатації у вигляді жебрацтва чи розбещення, а також вивезення одруженої жінки за допомогою обману, погроз чи фізичного насильства з метою розбещення [7, с. 27].

Сполучені Штати Америки у 1794 році заборонили своїм громадянам ввезення рабів з Африки до країни.

У 1885 році Росія «Уложенням про покарання кримінальні та виправні» встановила відповідальність за повне позбавлення волі (продаж у рабство), в тому числі будь-яку передачу руських підданих під різними приводами, зокрема, продаж жінок за кордон для поміщення там у будинки розпусти, торгівлю неграми, викрадення жінок. Викрадення дітей проявлялось у трьох основних формах: викрадення у вузькому розумінні, підміна, самовільне утримання у себе. Покарання посилювалось, якщо дитину було викрадено або приховано для жебрацтва чи іншого аморального заняття або з корисливою метою.

С. Гогель у статті «Юридичний аспект питання торгівлі білими жінками з метою проституції» визначає торгівлю людьми як проблему, що становить небезпеку для всіх європейських держав. Автор наводить приклади позитивного досвіду Німеччини, Нідерландів та Австрії з укладання двосторонніх угод щодо боротьби з продажем жінок та дітей для заняття проституцією, звертає увагу на необхідність прийняття міжнародного акту щодо подолання злочинів, пов'язаних з торгівлею жінками та дітьми.

На початку 1914 року В. Дерюжинський у роботі «П'ятий Міжнародний конгрес з питань боротьби з торгівлею жінками» визначив проблему торгівлі людьми як багатогранну, розв'язання якої потребує консолідації зусиль усіх провідних держав світу. Аналізуючи міжнародні документи початку XX століття, автор дійшов висновку, що вони не охоплюють всі існуючі форми торгівлі людьми, зокрема, торгівля неповнолітніми залишається поза увагою. Виходячи з цього, В. Дерюжинський закликав громадськість поставитися з усією відповідальністю до вирішення цієї проблеми та залучити представників ін-

ших держав до спільної роботи над заходами, які були б більш ефективними в протидії торгівлі жінками та дітьми.

Слід зазначити, що міжнародно-правові акти XIX ст. про боротьбу з торгівлею людьми залишалися недовисконаними, тому що не охоплювали рабство як явище в цілому. Так, Акт Брюссельської конференції 1890 р. злочинною визнавав лише работоргівлю, але не саме рабство. На думку організаторів конференції, держави покінчать із рабством тоді, коли завдяки технічному прогресу в ньому не буде необхідності.

Проте, ці норми, безперечно, були великим проривом у розвитку суспільства в цілому, захисту прав і свобод людей зокрема.

Різко негативне ставлення суспільства до рабства змусило владу реагувати на громадську думку і приймати відповідні управлінські рішення щодо заборони торгівлі людьми та боротьби з нею.

Перші міжнародні договори про співпрацю в боротьбі з торгівлею людьми було прийнято у 1904 (Міжнародний договір від 18 травня 1904 року про боротьбу з торгівлею білими рабинями) та у 1910 (Міжнародна угода від 04 травня 1910 року про заборону контрабанди білих людей) роках. Згодом конвенціями 1921 і 1933 років (Міжнародна конвенція від 30 вересня 1921 року про боротьбу з торгівлею жінками та дітьми та Міжнародна конвенція від 11 жовтня 1933 року про боротьбу з торгівлею повнолітніми жінками) до них внесено зміни та суттєві доповнення.

Найважливішими документами, які спрямовані на боротьбу з рабством і регулюють міжнародно-правове співробітництво у боротьбі з рабством і работоргівлею, стали Конвенція про рабство (25 вересня 1926 р.), Додаткова конвенція про скасування рабства, работоргівлі та інститутів і звичаїв, схожих на рабство (7 вересня 1956 р.), Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми та експлуатацією проституції третіми особами (21 березня 1950 р.).

Женевська конвенція від 25 вересня 1926 року дала визначення рабства та работоргівлі: стаття 1 Конвенції визначає рабство як становище або стан особи, до якого застосовуються частково або повністю повноваження, притаманні праву власності; работоргівля визначається як діяння, пов'язане з захопленням, купівлею будь-якої особи або володіння цією особою з метою повернення її в рабство. Вперше держави домовилися про те, що їхні дії буде спрямовано на запобігання та боротьбу з торгівлею людьми, крім того, на ліквідацію рабства у всіх його проявах [8, ст. 38].

Основними положеннями Конвенції є:

1. попередження та боротьба з торгівлею невольниками (ст. 2);
 2. поступова та можливо у короткий термін відміна рабства у всіх її проявах (ст. 2,5);
 3. прийняття у можливо короткий термін загальної конвенції о торгівлі невольниками (ст. 3);
 4. співпраця держав щодо подолання торгівлі людьми та работоргівлі (ст. 4);
 5. визнання злочинном будь-якої дії, пов'язаної з торгівлею рабами, незалежно від попереднього статусу й походження проданої в рабство людини та зобов'язання держав стосовно внесення конкретних змін у норми національного законодавства щодо заборони торгівлі людьми (ст. 6);
 6. обмін інформацією про закони і правила, прийнятих з метою застосування положень даної Конвенції (ст. 7).
- ✍ Для кожної історичної доби характерні свої особливості ставлення до явища торгівлі людьми.

Їх аналіз дає змогу більш точно уявити соціокультурне тло доби, визначити можливість використання досвіду запобігання, боротьби та подолання наслідків торгівлі людьми.

Суспільство не завжди визнавало рабство злочином; різновиди рабства мають глибокі корені та відображають специфіку суспільного життя на різних етапах розвитку людства. В епоху античності рабство набуло завершеного вигляду та отримало моральне та юридичне обґрунтування. Головною ознакою було перетворення людини на об'єкт відносин власності, тобто позбавлення її загально-визнаних людських прав. Зі зміною соціально-економічних засад у суспільстві формувалися умови для заборони рабства та купівлі-продажу людей.

У період XIX–XX століть закріплено перші міжнародні норми щодо заборони рабства, але вони мають лише декларативний характер. Проте, ці норми були великим проривом у розвитку суспільства в цілому та захисту прав і свобод зокрема.

Аналіз документів свідчить про те, що у XIX ст. торгівлю людьми розуміли лише як торгівлю рабами Африки, про що свідчить Генеральний акт про припинення торгівлі неграми у східних водах і на африканському континенті, прийнятий Брюссельською конференцією у 1890 році.

Значне поширення явища торгівлі людьми у XIX–XX ст. спонукало уряди держав приймати на міжнародному рівні відповідні акти. Заборона рабства відбувалася за двома напрямками: по-перше, закріплення прав людини в конституції держави, тобто повна заборона рабства як стану, коли особа повністю обмежена у правах людини; по-друге, прийняття норм законодавства, які забороняли в тій чи іншій формі створювати або підтримувати функціонування інститутів, подібних до рабства.

Перспективою подальших досліджень є міжнародний досвід організації протидії торгівлі людьми на сучасному етапі та можливість його адаптації для України.

Література.

1. Аронович А., Тойерманн Г. Анализ торговли людьми как бизнес-модели: путь к более эффективному предотвращению преступлений/ А. Аронович, Г. Тойерманн. – М. : «Академия», 2011. – 130 с.
2. Буряк М. Ю. Криминологический анализ жертв торговли женщинами/ М. Ю. Буряк // Новые проблемы юридической науки. – Владивосток: ДВГУ, 2004. – С. 214–227.
3. Буряк М. Протокол ООН 2000 года против торговли людьми // Торговля людьми. Под ред. Л. Д. Ерохиной, Е. В. Тюрюкановой. – М. : «Академия», 2002. – С. 210–216.
4. Державна цільова соціальна програма протидії торгівлі людьми на період до 2015 року, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 21 березня 2012 р. № 350. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/350-2012-p>.
5. Карташкин В. А. Права человека: международная защита в условиях глобализации. – М. : Норма, 2009. – 288 с.
6. Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми. Дата підписання від імені України: 17.11.2005. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU05384.html.
7. Организация Объединенных Наций и защита прав человека: монография / под ред. А. Х. Абашидзе. – М. : РУДН, 2009. – 240 с.
8. Мизулина Е. Б. Торговля людьми и рабство в России: международно-правовой аспект. – М. : Юристъ, 2006. – 591 с.